

Звіт
про завершення III (формульованого) етапу
дослідно-експериментальної роботи за науково-методичною темою
«Організаційно-педагогічні та партнерські засади управління розвитком
соціального інтелекту учасників освітнього процесу» на базі КЗ
«Дніпрорудненська гімназія «Софія» -
загальноосвітня школа I-III ступенів №1»
Василівської районної ради Запорізької області
за вересень 2019 – серпень 2020

Відповідно до рішення вченої ради Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 6 від 02.04.2018) КЗ «Дніпрорудненська гімназія «Софія» - загальноосвітня школа I-III ступенів № 1» Василівської районної ради Запорізької області є дослідно-ресурсним центром Інституту НАПН України з науково-методичної теми «Організаційно-педагогічні та партнерські засади управління розвитком соціального інтелекту учасників освітнього процесу».

Основними завданнями III (формульованого) етапу дослідно-експериментальної роботи було визначено:

- уточнення методологічних і теоретичних основ дослідження;
- визначення критеріїв, показників і розроблення методики перевірки дослідно-експериментальної роботи;
- розробка методичних рекомендацій та експериментальне впровадження моделі розвитку соціального інтелекту учнів;
- обмін досвідом вчителів-експериментаторів в Інтернет-спільноті;
- розробка та практичне узгодження взаємодії учасників освітнього процесу для забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку соціальної компетентності учнів;
- дослідження організаційних та психолого-педагогічних умов по забезпеченню психолого-педагогічного супроводу розвитку соціальної компетентності учнів;
- апробація програми розвитку особистості гімназиста (самопізнання, самовдосконалення, самореалізація);
- удосконалення програм дослідно-експериментальної роботи;
- моніторинг готовності учнів до розвитку соціального інтелекту, навчаючись за певним профілем, завдяки системі партнерських відносин батьків і педагогів.

За даний період роботи уточнено та проаналізовано основні теоретико-методологічні підходи до вивчення феномена «соціальний інтелект» та виявлено, що більшість дослідників вкладають у поняття соціальний інтелект схожий зміст. На їхню думку, соціальний інтелект є системою інтелектуальних здібностей, пов'язаних з обробкою соціальної інформації, яка визначає рівень адекватності й успішності соціальної взаємодії; включає в себе здатність розуміти себе і оточуючих; уміння аналізувати соціальні ситуації і прогнозувати їх розвиток, забезпечує успішність вирішення задач соціального

характеру. Досліджено, що одним із важливих елементів соціального інтелекту являється комунікативна компетентність, яка представляє собою систему внутрішніх засобів регуляції комунікативних дій, які включають орієнтаційну та виконуючу складові, і забезпечує ефективність соціальної взаємодії.

У зарубіжній психології проблема соціального інтелекту представлена в основних працях Г.Айзенка, Г.Гарднера, Дж.Гілфорда, Дж.Кілстрома та Н.Кентора, С.Космітські і О.Джона, Г.Олпорда, Е.Торндайка, Р.Стернберга; серед українських та російських дослідників варто зазначити М.І.Бобневу, Ю.М.Ємельянова, Н.Ф.Каліну, Н.О.Кудрявцеву, В.М.Куніцину, О.В.Луневу, О.С.Михайлова, С.В.Руденко, О.І.Савенков, Д.М.Ушакова та О.Б.Чеснокову.

Вчені систематизують розвиток соціального інтелекту в три підходи: 1) соціальний інтелект як різновид загального інтелекту; 2) соціальний інтелект як самостійний вид інтелекту; 3) соціальний інтелект як інтегральна здатність взаємодіяти з людьми.

В результаті аналізу теоретико-методологічних підходів вивчення поняття «соціального інтелекту» можна зробити висновок, що соціальний інтелект – це система інтелектуальних здібностей, пов'язаних з обробкою соціальної інформації, яка визначає рівень адекватності й успішності соціальної взаємодії. Включає в себе здатність розуміти себе й оточуючих, уміння аналізувати соціальні ситуації і прогнозувати їх розвиток, успішність вирішення задач соціального характеру.

У результаті спільної діяльності педагогічного, батьківського та учнівського колективів на III етапі дослідно-експериментальної роботи визначено структурні елементи розвитку соціального інтелекту учасників освітнього процесу. Структуру соціального інтелекту становить сукупність соціальних знань, умінь і навичок, які застосовуються в головних сферах діяльності особистості.

Узагальнений погляд на визначення структури соціального інтелекту подано на створеній нами моделі на рис. 1.

Рис. 1. Модель структури соціального інтелекту

Обґрунтовано механізм апробації структури соціального інтелекту

Для вирішення поставлених завдань розроблено інноваційний інструментарій у роботі:

- **Програму розвитку особистості гімназиста**, яка передбачає визначення показників, що характеризують потенціал соціально-активної особистості, розробку пакету діагностичних матеріалів для дослідження рівня розвитку соціально-активної особистості, запровадження гнучких моделей організації освітнього процесу відповідно до здібностей та нахилів учнів, формування позитивної мотивації навчання та вибору майбутньої професії, допомогу учням в оволодінні стратегією життєвого проектування та самореалізації особистості. Практична значимість роботи над програмою пов'язана з можливістю залучення до реалізації проекту всіх учасників освітнього процесу та накопичення досвіду використання інноваційних технологій розвитку особистісного потенціалу здобувачів освіти.
- **Програму розвитку профорієнтаційного напрямку здобувачів освіти**, метою якої є формування готовності учнів до усвідомленого вибору майбутньої професії, розвитку соціального інтелекту заради вирішення проблем життєвої самореалізації. Визначено шляхи реалізації програми та принципи організації роботи.
- **Програму розвитку особистості «Обдарована дитина»**, яка сприяє розкриттю інтелектуального та творчого потенціалу обдарованої молоді, а також спрямована на стимулювання творчого самовдосконалення учнів, сприяння їхній самореалізації, соціалізації в сучасному суспільстві. Актуальність даної програми визначається новими політичними та соціальними обставинами, реформуванням системи національної освіти, піднесенням ролі творчої особистості в суспільстві.
- **Програму національно-патріотичного виховання здобувачів освіти**, основним завданням якої є формування в учнів вміння визначати форми та способи своєї участі в житті суспільства, захищати та підтримувати закон про право людини, бути соціально обізнаними. Програмою передбачено створення сприятливого освітнього середовища, формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, виховання національно-свідомих громадян-патріотів.
- **Програму екологічного напрямку «Я і природа»**, яка спрямована на формування екологічної свідомості здобувачів освіти, усвідомлення феномена людської природи і духовності, впливу довкілля на ментальність людини.
- **Проект «Організаційно-педагогічні та партнерські засоби розвитку соціального інтелекту»**. Система заходів щодо реалізації проекту включає в себе діагностику сімей, психолого-педагогічну просвіту батьків, роботу з педагогічними кадрами, залучення батьків, громадських організацій міста до освітнього процесу.
- **Структурну модель організації роботи з батьками, громадськістю у сучасному закладі освіти**, яка узагальнює напрямки роботи щодо створення

атмосфери взаєморозуміння, спільності інтересів, емоційної взаємної підтримки.

- **Методичні рекомендації для класних керівників щодо організації роботи з батьками, громадськістю у сучасному закладі освіти**, де визначені важливі сторони життя колективу, як: сформованість соціально вартісної спільної діяльності, активність і самореалізація учнів у спільній діяльності, стан емоційно-психологічних відносин, наявність зв'язків з іншими групами та окремими індивідами, розвиток учнівського самоврядування.

Для більш повного і якісного виконання заходів щодо реалізації програми дослідно-експериментальної роботи були розроблені рекомендації педагогічним працівникам:

- створювати психологічно-сприятливу обстановку для цілеспрямованого виховання особистості гімназиста;
- надавати учасникам освітнього процесу психолого-педагогічну допомогу в аналізі особистісних якостей, мотивів і результатів взаємодії;
- цілеспрямовано вводити в освітній процес практичні елементи психолого-виховної діяльності;
- моделювати ситуації «вибору рішення», «співучасті і залучення» та інші методи, що дозволяють стимулювати та розвивати соціальний інтелект здобувачів освіти;
- стимулювати ініціативну поведінку та пізнавальну активність на всіх видах занять з метою виховання стійкої мотивації до соціального пізнання;
- використовувати в освітньому процесі передовий досвід психолого-педагогічної діяльності.

З метою реалізації завдань програми формувального етапу дослідно-експериментальної роботи у закладі освіти проведено:

засідання педагогічних рад за темами:

- «Соціально-педагогічні проблеми гуманізації виховання учнів в сучасних умовах»;
- «Інтеграційні зв'язки в освітньому процесу за умови реалізації концепції НУШ»;

психолого-педагогічні семінари:

- «Інтегроване навчання – шлях до цілісного сприйняття учнями навколишнього світу»;
- Нові часи-нова школа: особистість над усе (важливість гуманістичного освітнього середовища в закладі освіти»;

тренінги:

- «Способи сказати «НІ!»»;
- «Як творити нові ідеї»;
- «Перезавантаження вчителя-відкриття другого дихання!»;

воркшопи:

- «Професійна етика педагога НУШ»;
- «Толерантність та емпатія в освітньому просторі»;
- «Розвиток емоційного інтелекту педагога»;
- «Технології соціальної згуртованості суб'єктів освітнього процесу»;

- «Кіберсоціалізація в освітньому закладу»;

освітній хакатон:

- «Проблеми взаємодії школи, сім'ї: що змінить ситуацію?»;

педагогічний консилиум:

- «Створення сприятливих умов для успішної адаптації п'ятикласників.

Взаємодія класних керівників, вчителів-предметників і сім'ї школяра»;

засідання МК класних керівників:

- «Вісім занять для дружнього учнівського колективу (формуємо соціально-комунікативну компетентність).

Організовано роботу з батьками. Визначено соціально – педагогічне партнерство сім'ї і гімназії як детально пророблену й гнучку форму співробітництва, побудовану на чіткому розподілі ролей, відповідальності, співучасті у вихованні та навчанні дітей, які вміщують соціальні й педагогічні аспекти.

За допомогою спеціальних методик було здійснено діагностику соціального інтелекту здобувачів освіти закладу у відповідності зі структурними компонентами соціального інтелекту: когнітивним, поведінковим, регулятивним.

Діагностичні завдання та ситуації були підібрані таким чином, щоб дитина самостійно виконувала їх не відриваючись від навчання та повсякденного життя.

Для діагностування нами були використані наступні методики:

- для визначення когнітивного компоненту соціального інтелекту: методики «Упередженість суджень» (призначена для діагностики здатності дитини виявляти повторювані упереджені тенденції в судженнях персонажів в залежності від їх позиції спостерігача або діяча. Методика розрахована на дітей і підлітків 9-15 років), «Історія про короля» (націлена на діагностику здатності дитини розуміти поведінкові стратегії персонажів в комунікативній ситуації, коли прямі способи досягнення їх цілей неможливі. Методика призначена для роботи з дітьми та підлітками 9-15 років).

Для діагностики поведінкового компоненту:

- методика «Пошук предмета» (О.Чеснокова, Б.Суботський, Ю.Мартиросова) передбачає організацію експериментальної ситуації, в якій дитина змушена використовувати соціальний інтелект як інтелектуально-комунікативну стратегію для досягнення мети. Дана методика призначена для роботи з дітьми та підлітками 9-15 років і дозволяє виявити чотири поведінкові стратегії: від успішної стратегії застосування соціального інтелекту, без порушення правил, до стратегії без застосування соціального інтелекту, коли дитина вербально або невербально прямо вказує на місце розташування предмета;

- методика вивчення домінуючої форми спілкування Г.Капчелі (визначалися відповідність віку та розвиток інших параметрів комунікативної взаємодії, значущих для налагодження соціальних інтеракцій: соціальна чутливість, комунікативна ініціативність, емоційне ставлення дітей до дорослого);

- проєктивна методика Рене Жилия (призначена для вивчення соціальної

адаптації, поведінкових характеристик і індивідуально-психологічних рис особистості дітей, а також їхніх взаємин з оточенням, що є складовими соціального інтелекту школярів);

Для вивчення регулятивного компоненту:

- методика «Емоційні обличчя» (М. Семаго) призначена для оцінки можливості дитини адекватно пізнавати емоційні стани, точності і якості цього упізнання;
- методика вивчення здібностей до розпізнавання емоційних станів Л.Фатіхової, А.Харісової (спрямована на дослідження одного з компонентів соціального пізнання - здатності до емпатії як можливості сприймати і аналізувати емоційний стан партнера по спілкуванню, виходячи із зроблених спостережень);
- «Анкета батьківського ставлення і стилів материнської поведінки» Є.Смирнової та М.Бикової дає можливість визначити систему дитячо-батьківських відносин.

Для здійснення моніторингу розвитку соціального інтелекту школярів учителями, на нашу думку, найоптимальнішим і найдоступнішим став метод наукового спостереження. Для організації спостереження і фіксації результатів дослідження доречно задіяти не менше двох вчителів. Один вчитель організовував дітей, пропонував їм ситуації для програвання, здійснював спілкування і взаємодію, інший – спостерігав за процесом, облікував дані об'єктів спостереження. Результати спостереження фіксувалися в протоколах спостереження, оброблялися і надалі використовувалися для планування діяльності вчителя і учнів з формування, корекції і розвитку соціального інтелекту школярів. Наводимо приклад використаної нами карти спостереження.

Карта спостереження

Клас _____ Дата _____

Інструкція. Вам пропонується визначити міру прояву здібностей ініціювання ділового (навчально-трудове) спілкування та підтримувати його. Для того, щоб робити необхідні позначки, користуйтеся такою шкалою:

«+» - параметр виражений

«-» - параметр відсутній

№ ситуації	Ситуація №1						Ситуація №2						Ситуація №3						Коментарі
	Вступ у спілкування			Підтримка спілкування			Вступ у спілкування			Підтримка спілкування			Вступ у спілкування			Підтримка спілкування			
Здібності	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С	А	В	С	
Учень																			
Учень																			
Учень																			

Параметри здібностей вступати в спілкування:

А – школяреві важко вступати в спілкування, він скутий, замкнутий, відчуває дискомфорт; прагне взагалі не вступати в спілкування;

В – дитина вступає в спілкування, але відчуває труднощі в підборі та використанні необхідних мовленнєвих зворотів; легко вступає в спілкування з дорослими, але утруднюється встановити контакти з однолітками або навпаки;

С – дитина однаково легко вступає у спілкування як з однолітками, так і з дорослими.

Параметри здатності підтримувати спілкування:

А – учень не проявляє ініціативи у спілкуванні, включається в розмову тільки на запрошення, але при цьому не вміє підтримувати бесіду;

В – налаштований на спілкування, але утруднюється задати питання або запропонувати нову тему для розмови, воліє не висловлюватися, якщо його не питають;

С – дитина має позитивне налаштування на спілкування, ініціативна, проявляє зацікавленість у спілкуванні як з дітьми, так і з дорослими.

http://lt.multycourse.com.ua/ua/print_page/module/22#8

Таким чином, діагностика особливостей розвитку соціального інтелекту школярів була спрямована на вивчення виокремлених компонентів соціального інтелекту.

Отримані дані узагальнені на основі кількісного та якісного аналізу результатів досліджуваної вибірки. По кожному з виділених компонентів соціального інтелекту (когнітивного, поведінкового, регулятивного) нами були визначені показники й критерії рівнів їх розвитку. З урахуванням їх змістового аналізу та присутності в обраних нами методиках ми визначили спектр досліджуваних ознак: когнітивні, поведінкові і регулятивні складові соціального інтелекту; домінуюча форма спілкування зі значущим дорослим; особливості соціальної взаємодії з педагогами і однолітками.

Нами визначено, що 23,3% школярів мають високий рівень розвитку компонентів і показників соціального інтелекту. Натомість результати діагностичного дослідження показали, що переважаючими є середній (47%) та низький (29,7%) рівні розвитку соціального інтелекту.

Низькі та середні значення когнітивного компоненту (соціалізованість, соціальна адаптованість, соціальна компетентність) вказують на те, що деяким учням бракує знань про соціальні норми і правила поведінки, способи вирішення конфліктних ситуацій. Такі учні не вміють управляти власними емоціями, не володіють невербальними засобами спілкування.

Низький рівень поведінкового компоненту визначається вузькістю соціального досвіду учнів, недиференційованою соціальною поведінкою, перевагою емоційних контактів. Ці учні не вміють встановлювати і підтримувати соціальні контакти з однолітками і дорослими, працювати в команді, проявляти ініціативу в колективних справах, вирішувати конфлікти відповідно до ситуації.

Середній рівень поведінкового компоненту учнів вказує на адекватне сприйняття міжособистісних відносин людей за посередництвом дорослого, ситуативну рольову поведінку, переважання емоційно-особистісних контактів, однак їм не завжди вдається висловлювати свої думки і бажання в соціально-прийнятній формі, приймати правила і норми соціального життя. Виявилось, що у цих учнів не закріпленими є соціальна гнучкість, товарицькість, дотримання правил здорового і безпечного способу життя.

У процесі діагностики за методикою Г.Капчелі ми виявили, що дітям притаманна в більшій мірі позаситуативно-особистісна форма спілкування (44%), хоча в арсеналі також були присутні й ситуативно-ділова (28%) та позаситуативно-пізнавальна (28%). Результати довели, що діти, які володіють позаситуативними формами спілкування більш динамічні, гнучкі, готові контактувати.

На основі спостережень, моніторингових досліджень педагогічним колективом створена Структурно-функціональна модель компонентів соціального інтелекту (когнітивного, емоційного, поведінкового) у різних вікових групах здобувачів освіти.

Кожний віковий період характеризується інтенсивним розвитком не лише інтелектуальних здібностей особистості, а й міжособистісної взаємодії, уявлень про особистість та поведінку. Соціальний інтелект, являючи собою когнітивну складову комунікативних здібностей особистості, забезпечує самопізнання, саморозвиток та самонавчання, вміння прогнозувати та планувати розвиток міжособистісних подій, і представляє собою чітку, узгоджену групу ментальних здібностей, що визначають успішність соціальної адаптації.

Соціальний інтелект молодших школярів формується в процесі спілкування. Потреба спілкування задовольняється головним чином у провідній навчальній діяльності, що й визначає їх взаємини. Головна роль тут належить учителеві, який показує зразки моральної поведінки через оцінювання учнів, їхніх успіхів і невдач.

На другому-третьому році навчання поведінка школяра стає соціально адаптованою. Встановлюються більш тісні контакти з однокласниками, з якими дитина разом засвоює знання, приймає участь у суспільному житті, пов'язаним з іграми, змаганнями, походами. Соціальна взаємодія поступово починає підкріплюватися моральною оцінкою поведінки кожного з дітей.

У середній школі навчальна діяльність змінює зміст емоційної складової соціального інтелекту й відповідно визначає загальну тенденцію особистісного розвитку учня. На цей процес суттєвий вплив мають батьки, однолітки, більш широке соціальне оточення, телебачення.

Здобувачі освіти старшої школи здатні здобути максимум інформації про поведінку людей, розуміти мову невербального спілкування, висловлювати швидко і точні судження про людей, успішно прогнозувати їх реакції в заданих обставинах, проявляти далекоглядність у відносинах з іншими, що сприяє успішній соціальній адаптації, успішній комунікації.

Характерними рисами учнів з високим рівнем соціального інтелекту є контактність, відкритість, тактовність, доброзичливість і щирість. У дітей

проявляється інтерес до соціальних проблем, потреба впливати на інших, яка часто поєднується з розвиненими організаторськими здібностями. Діти легко уживаються в колективі, сприяють підтримці оптимального психологічного клімату, проявляють більше інтересу, кмітливості і винахідливості в діяльності. Діти з низьким соціальним інтелектом можуть зазнавати труднощів у розумінні та прогнозуванні поведінки людей, що ускладнює їх взаємини і знижує можливості соціальної адаптації. Вони погано орієнтуються в загальноприйнятих нормах і правилах поведінки, можуть часто робити помилки, потрапляти в конфліктні ситуації тому, що невірно уявляють собі результати своїх дій або вчинків інших.

**Структурно-функціональна модель компонентів соціального інтелекту (когнітивного, емоційного, поведінкового)
у різних вікових групах здобувачів освіти**

Рівні освіти		<i>Початкова школа (1-4 кл.)</i>	<i>Основна школа (5-9 кл.)</i>	<i>Старша школа (10-11 кл.)</i>
Компоненти				
КОГНІТИВНИЙ	Соціальні знання	Володіння елементарними знаннями про соціальні явища, події, людей, взаємини, способи їх налагодження; визнання значущості для себе всього, що пов'язане із соціальним життям.	Уміння гімназистами аналізувати соціальну природу, знання мислення, історичний розвиток. Наявність особистих цілей у житті; володіння моральними цінностями (відповідальність, чесність, толерантність, справедливість).	<i>Соціальні знання – знання спеціальних правил поведінки в соціумі.</i> Гімназист старшої школи має знання про людей, розуміння інших людей Соціальний інтелект відіграє важливу роль у формуванні та становленні підготовки учня, він дає можливість розуміти самого себе, забезпечує вірне розуміння вчинків людей, їх вербальні і невербальні реакції, виступає як важлива когнітивна складова в структурі комунікативних здібностей особистості. Саме соціальний інтелект обумовлює процеси соціального пізнання гімназиста, допомагає прогнозувати йому свій розвиток міжособистісних відносин, загострює інтуїцію, передбачливість та забезпечує успішність підготовки гімназистів.
	Соціальна пам'ять	Пам'ять на особи, їхні імена та індивідуальні особливості характеру та поведінки.	Накопичення гімназистом практичного досвіду про свої минулі враження або дії, що мають соціальне значення.	Старшокласник вже має сприймання і розуміння почуттів і настрою інших людей в контексті міжособистісної взаємодії; має здатність до логічного узагальнення, виокремлює істотні ознаки міжособистісної взаємодії з урахуванням невербальних реакцій людини; має здатність адекватно сприймати, як саме оцінюється поведінка особистості в парадигмі соціального простору. Гімназист формує систему соціальної пам'яті, яка відображає його історичну та культурну своєрідність, що визначає певні орієнтири для

			сприяння соціальної і національній ідентифікації членів суспільства.
Соціальне прогнозування	Уміння адекватно сприймати ситуацію спілкування, розуміти міжособистісні стосунки та усвідомлювати власний вплив на їх підтримання, усвідомлювати потреби, мотиви вчинків інших.	Уміння визначати засоби для досягнення заданої мети. Знання прав та обов'язків; знання норм суспільства, але виконання їх залежно від умов.	<p><i>Соціальне прогнозування – пізнання результатів поведінки, тобто здатність передбачати наслідки поведінки індивідів у певних соціальних ситуаціях, вміння прогнозувати, що саме відбудеться надалі.</i></p> <p>Учень старшої школи формулює плани власних дій, проводить рефлексію власного розвитку, який визначається потребою людини в збагаченні особистісних та професійних контактів, толерантним ставленням до партнера по спілкуванню, що виявляється в таких якостях особистості, як контактність, активність у спілкуванні, вміння вибудовувати довірчі, толерантні, суб'єкт-суб'єктні стосунки з однокласниками; когнітивний компонент визначається сформованістю мовної та міжкультурної, соціальної компетенції тощо, свідчить про уміння виробляти стратегію ефективної міжособистісної взаємодії, уникати конфліктів у спільній діяльності.</p>
Соціальне мислення	Здатність аналізувати ситуацію і знаходити спосіб поведінки відповідно до норм і можливостей.	Здатність учнів пізнавати соціальну дійсність, взаємовідносини між людьми. Володіння знаннями про особливості соціальної взаємодії, які потребують уточнення; знання правила поведінки в суспільстві.	<p><i>Соціальне мислення – здатність розуміти логіку розвитку ситуацій міжособистісної взаємодії, визначення особливостей поведінки людей в цих ситуаціях.</i></p> <p>Учень пізнає стилі поведінки, її елементи, психологічні чинники та детермінанти адекватної поведінки, а саме: розуміє зміну значень вербальних реакцій людини залежно від контексту, який викликає певна ситуація міжособистісної взаємодії. Соціальне мислення гімназиста визначається ним як здатність суб'єкта розуміти та</p>

				оперувати сприйнятою інформацією. Високий рівень розвитку соціального мислення дозволяє дитині ефективно розв'язувати завдання, що виникають в процесі міжособистісної взаємодії; під ефективністю мається на увазі швидкість, гнучкість і точність в оперуванні фактами соціальної дійсності.
	Самооцінка	Здатність оцінювати і пояснювати свою поведінку і аналізувати вчинки інших на основі наявних знань.	Здатність оцінити свій фізичний, духовний стан, свої можливості, суспільну значущість, самоконтроль, самовдосконалення. Часткове усвідомлення своєї соціальної ролі. Самооцінка трохи завищена або занижена; намагання стримувати себе в прояві емоцій; часто відбувається самооцінка своїх дій, але не завжди працюють над помилками.	<i>Самооцінка старшокласника – це вміння, яке надає людині можливість оцінити свій фізичний та духовний стан, свої можливості, спрямованість, активність, суспільну значущість, свої відносини із зовнішнім світом, іншими людьми та соціальними групами.</i> Самооцінка є обов'язковою умовою реалізації самоконтролю та самовдосконалення як важливих форм самокерованої поведінки старшокласників Учень старшої школи розуміє, що завищена самооцінка – коли людина вважає себе кращою за інших, перебільшує свої здібності і досягнення; занижена самооцінка – коли людина вважає себе гіршою за інших, недооцінює себе; адекватна самооцінка – коли людина реалістично оцінює свої здібності і досягнення, вважає себе не гіршою, але й не кращою за інших.
ЕМОЦІЙНИЙ	Емоційна виразність	Уміння гарно і зрозуміло для оточуючих виражати свої емоції і почуття.	Формування вмінь розпізнавати власні емоції, емоції інших дорослих людей і управляти ними. Розвиток контролю імпульсивності, вираження своїх почуттів і думок у конструктивний спосіб, виховання самодостатності,	<i>Соціальна виразність – емоційна виразність, чутливість, емоційний контроль</i> Гімназист старшої школи має розвинуте співпереживання, здатність входити в положення інших людей, ставить себе на місце іншого, розпізнавання емоцій інших людей,

		гнучкості, вміння вирішувати проблеми.	має вміння знаходити спільну мову і підтримувати продуктивні взаємовідносини з людьми незалежно від когнітивної складності ситуації, в якій відбувається процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Гімназист старшої школи вміє спостерігати власні емоції і емоції інших людей, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для керування мисленням і діями.
Емпатія	Уміння розуміти настрій свого партнера за вербальними і невербальними ознаками.	Уміння дитини допомагати іншим і виявляти співчуття, терпимості до вираження емоцій іншими людьми; намагання зрозуміти внутрішній світ співрозмовника; готовності адаптувати своє сприймання конкретної ситуації до сприймання її іншою людиною для кращого розуміння того, що з нею відбувається.	Емпатійність гімназиста виявляється у: терпимості до вираження емоцій іншими людьми; намагання зрозуміти внутрішній світ співрозмовника; готовності адаптувати своє сприймання конкретної ситуації до сприймання її іншою людиною для кращого розуміння того, що з нею відбувається. Відсутність емпатії або її низький рівень свідчать про байдужість людини, її емоційну черствість.
Здатність до саморегуляції	Уміння дитини не сваритися, спокійно реагувати у конфліктних ситуаціях, вміння підтримати розмову і спілкуватися на прості побутові теми, здатність до самопрезентації та самоорганізації, самоконтролю.	Уміння гімназиста самостійно ініціювати активність для досягнення успішності в навчанні.	Здатність до саморегуляції – вміння регулювати власні емоції і настрій. Учень старшої школи має здатність розрізняти та інтерпретувати власні настрої, емоції, бажання, а також адекватно оцінювати особливості їхнього впливу на інших людей; спілкуванню (його особистісних властивостей, вербальних і невербальних реакцій); можливість самопізнання, саморозвитку і самонавчання; прогнозування логіки розвитку комунікативних ситуацій і поведінки партнера; збільшення чутливості до партнерів по взаємодії, формування здатності

				проаналізувати ситуацію соціальної взаємодії зі сторони партнера по спілкуванню. Всі перераховані характеристики сприяють адаптації дитини до комунікації зокрема та соціальної взаємодії в цілому.
ПОВЕДІНКОВИЙ	Соціальна перцепція	Розуміння того, що люди різні за своїми характеристиками, вчинкам; визнання різних культур.	Сприйняття зовнішніх ознак людини, співвіднесення їх з її особистісним. Часткове володіння соціальними навичками; намагання уникати конфліктів; нейтральна позицію у спілкуванні.	Найактуальнішими для гімназистів в плані експлікації труднощів є комунікативна і перцептивна сторони спілкування, адже найбільші ускладнення виникають під час спілкування з вчителями та іншими авторитетними для них людьми, а також із представниками протилежної статі, батьками, незнайомими людьми тощо.
	Соціальна адаптація	Проявляє інтерес до спілкування; визнає цінність взаємодії з іншими людьми; приймає норми і правила взаємодії з людьми (норми моралі, етикету); розуміє неминучість несення відповідальності за свої вчинки; усвідомлює необхідність конструктивно взаємодіяти з іншими.	Уміння гімназиста активно пристосування індивіда до умов соціального середовища; вид взаємодії особи з соціальним середовищем.	<i>Соціальна адаптація – пристосованість до інших людей та вимог суспільства або групи (мікрогрупи); організованість, вміння підпорядкувати себе правилам і вимогам соціуму, прийняття суспільних норм як таких, що є особистісно значущими для даної людини.</i> Учень старшої школи має вміння слухати співрозмовника, розуміє гумор; проявляє соціальну взаємодію – здатність і готовність працювати спільно, старшокласник соціально адаптується, вміє пояснювати і переконувати інших, відкритий у стосунках з оточуючими. Соціальний інтелект учня проявляється в спілкуванні, спільній діяльності, груповій взаємодії, менеджменті та описується за допомогою системи конструктів, які впливають на ефективність різноманітних міжособистісних впливів (уміння давати запит на інформацію, правильна оцінка інших людей, відсутність проєкції в міжособистісному сприйманні, і, взагалі,

			відсутність психологічного захисту, відсутність імпліцитних уявлень, адекватна самооцінка в комунікативній сфері, терпимість в контактах, здатність асимілювати нетрадиційний досвід, працювати з негативним зворотним зв'язком та ін.)
Соціальна взаємодія	Уміння встановлювати стосунки, взаємодія (знайомитися, створювати групу тощо); вміння домовлятися, розв'язувати питання конструктивними способами; дотримання норм і правил поведінки.	Уміння обмінюватися інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками. Формування навичок соціальної взаємодії, спілкування, співробітництва; швидка адаптація до нових умов; найчастіше у колективі стають лідерами; чітке визначення мети та здатність до її реалізації; розуміння та творче застосування у житті набутих вмінь та навичок.	<i>Соціальна взаємодія – відкритість до спілкування та міжособистісних стосунків з іншими людьми; здатність і готовність працювати спільно, здатність до колективної взаємодії, спрямованість на групу (мікрогрупу). Проте, існують фактори, які призводять до зниження працездатності, продуктивності навчання, до труднощів в спілкуванні та взаємодії. Одним із провідних чинників, який сприяє деструктивному впливу на важливу складову процесу життєдіяльності дитини, виступає тривожність як фундаментальна властивість особистості. Тривожність старшокласника характеризується такими особливостями, як стурбованість, порушення діяльності, невпевненість у собі, які заважають ефективному забезпеченню ефективної адаптації, формуванню успішної взаємодії, плануванню міжособистісних подій та прогнозуванню їх розвитку, що обумовлює соціальний інтелект.</i>

Підбиваючи загальний підсумок даного етапу дослідження, можна стверджувати, що отримані емпіричні дані підтверджують переважання середнього рівня розвитку компонентів соціального інтелекту здобувачів освіти. Отже, у більшості учнів виражений достатній розвиток умінь самостійно контактувати з однолітками під час взаємодії в системі «дитина – однолітки» у класному колективі, брати участь у колективних справах, включатися в спільну діяльність разом з дорослими, надавати допомогу, спокійно реагувати в конфліктних ситуаціях, емоційно стримуватися. Враховуючи те, що у закладі освіти є діти з низьким рівнем розвитку компонентів соціального інтелекту, вважаємо за необхідне надавати допомогу таким учням в організації соціальної взаємодії з однолітками, налагодженні доброзичливих міжособистісних взаємин. Спільно з батьками розвивати у них вміння здійснення позаситуативно-особистісного спілкування.

За підсумками формувального етапу з вересня 2019 по серпень 2020 можна зробити висновок про позитивну динаміку розвитку соціального інтелекту здобувачів освіти від початкової школи до старшої. Всі проведені заходи сприяли розширенню і поглибленню їхніх знань про соціальну дійсність і про себе, стимулювали надбання і розвиток соціально значущих властивостей, здібностей та умінь, які дозволили їм більш успішно орієнтуватися і діяти в життєво важливих ситуаціях, бути толерантними, адекватно реагувати на впливи соціального середовища, адаптуватися до мінливих умов соціального середовища.

Формувальний етап дослідно-експериментальної роботи за науково-методичною темою «Організаційно-педагогічні та партнерські засади управління розвитком соціального інтелекту учасників освітнього процесу» продовжується до серпня 2021 року відповідно до затвердженого плану.

Науковий керівник

Олена ОНАЦЬ

Директор КЗ «Дніпрорудненська гімназія
«Софія» -ЗОШ І-ІІІ ступенів №1»

Валентина ПИЛИПЕНКО

Координатор

Наталія СОХАНЬ